

Nr 34.

Av herr **Andersson, Gunnar**, om tillsättande av chefer för de affärsdrivande verken.

Den uppmärksamme iakttagaren av det politiska livets utveckling finner lätt nog, att denna samtidigt med det framsteg göras skapar i sina oftast oförutsedda konsekvenser förut obefintliga missförhållanden i samhällsorganisationen, som det gäller i tid och vaket observera och om möjligt råda bot på. Parlamentarismens genombrrott i Sverige med dess följd: statsråd utsedda mestadels bland riksdagens ledamöter och ur rent politiska synpunkter i stället för som förut ur den gamla byråkratien, vars medlemmar under ofta årtionden vunnit personlig uppfattning av den lilla krets personer, ur vilken de högre tjänstemännen rekryterades, har uppenbarligen i avsevärd grad försvårat urvalet vid befordringarna och kommit pappersmeriterna att i allt högre grad inkräkta på det personliga omdömet om ifrågasatta kandidaters duglighet och lämplighet till respektive ledande poster. I än högre grad stå våra dagars statsråd, huru samvetsgrannt och plikttroget de än söka fylla de krav, som på dem ställas, inför svårigheter vid valet av de rätta männen till de ofantligt krävande befattningarna som chefer för de hastigt växande »affärsdrivande verken», av vilka alla efter våra förhållanden äro mycket stora affärer, ja ett par äro att räkna som vårt lands allra största. Det är ingen kritik av de personer, som av de politiska vågorna kastas upp på statsrådstaburettarna, att säga, att de i de allra flesta fall med nödvändighet måste sakna grundförutsättningarna för ett verkligt på eget omdöme och på en allsidig personalkännedom grundat val av lämpligaste männen till generaldirektörer och chefer för våra affärsdrivande verk. Blott sällan ha

de erfarenhet på de verksamhetsområden det gäller, blott sällan ha de haft anledning ägna intresse och arbete åt de ifrågavarande livsuppgifterna, blott sällan äga de den kännedom om den näring det gäller och de män som arbeta inom densamma, att de ha förutsättningar för ett gott och säkert val, huru dugande och omdömesgilla de än i och för sig kunna vara. Detta oaktat ställas de plötsligt inför nödvändigheten att »skaffa» en generaldirektör, som om än icke formellt, så dock reellt sitter kvar kanske årtionden, sedan vederbörande statsråd dragit sig tillbaka och återgått till helt andra intressen, dit hans speciella begåvning och duglighet kallat honom. Vad har en man utan speciell kompetens för personvalet att göra och vad gör han, då han ställes inför nödvändigheten av en utnämning av nu ifrågavarande slag. Naturligen går han i de flesta fall till sina mest betrodda vänner och frågar dem om de känna någon lämplig man, göra dessa ej det, gå de i sin ordning till sina vänner och så letas till sist reda på en man, på vilken med fog kan tillämpas en mängd goda epitet, att han är duglig, begåvad, kunnig, hygglig etc. Men endast sällan kan en verklig saklig, ingående prövning under fullt ansvar komma till stand, huruvida *mannen äger just de egenskaper i organisatorisk och finansiell begåvning och träning*, som äro de främsta och borde vara så gott som de enda förutsättningarna för hans sättande på en av samhällets mest ansvarsfulla poster: poster, där ett lyckligt val kan under ett par årtionden betyda många tiotal millioners större inkomst för statsverket, ett felaktigt motsvarande förluster. Den som har någon inblick i förhållandena kan svårigen förneka detta.

Under åtskilliga år har jag funderat över, om ej det skulle vara möjligt att finna något tillvägagångssätt, som kunde leda till en större säkerhet än det nuvarande, att valet av chefer till de affärsdrivande verken bleve det bästa möjliga. Jag har ock många gånger genomdiskuterat denna fråga med erfarna och kloka män och till sist har det synts mig som om en väg funnes, som, gärna under ytterligare bearbetning av andra intresserade, skulle öppna vissa möjligheter för bättre och säkrare resultat, även om denna väg lika litet som flertalet andra i denna ofullkomlighetens värld är någon stor kungsväg, som leder till fullkomligheten.

Jag har sagt mig, att då det gäller affärsverk bör obestriddligen ett antal av landets erfarnaste och bäst skolade affärsmän kunna

giva vederbörande statsråd ett gott råd, kunna hjälpa honom att uppleta de lämpligaste kandidater som kunna finnas hos oss. Å andra sidan bör naturligen ock i ett demokratiskt samhälle som det nutida Sverige ett avsevärt inflytande vid kandidatnomineringen beredas även andra intressen, vilka i den politiska organisationen, främst då riksdagen, ha sitt uttryck. Vill man sammansätta en nämnd, som har en stor och allsidig sakkunskap och personalkännedom, bör man vända sig till näringslivets repreäsentativa samman slutningar, vill man ha kontroll över att denna nämnd ej arbetar ensidigt, bör man redan från första början låta riksdagen ha sin hand med genom utsedda representanter.

Jag har därför tänkt mig en förtroendenämnd av exempelvis 12 ledamöter, varav vardera av riksdagens kamrar utser tre personer, kända för framstående insikter och förstånd i praktiska värv. Lika många eller 6 utses med vardera en av 6 representativa kooperationer för näringslivet, jag nämner förslagsvis bankföreningen, exportföreningen, handelskammarmötets kommitté, industriförbundet, järnkontoret, trävaruexportföreningen. Ordförande kan tänkas vald av nämnden själv inom eller utom sig eller av Kungl. Maj:t.

Då ny chef för ett affärsdrivande verk skall utses, har nämnden på Kungl. Maj:ts kallelse att sammanträda, överlägga om lämpliga kandidater, samt inom rimlig tid till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till platsens besättande, vilket förslag naturligen tillsvidare förbleve hemligt. Vederbörande statsråd har efter prövning av förslaget, i den mån han så kan finna lämpligt, under samråd med nämnden att avgöra, huruvida han finner sig vilja föreslå Kungl. Maj:t att utnämna den föreslagna eller återremittera frågan för nytt förslag till nämnden.

Mången skall säga, att grundtanken är bra, men att det ej går att på denna väg få de dugligaste männen i spetsen för de stora statliga affärsverken, alldenstund de föredraga den bättre avlönade och i viss mån friare enskilda tjänsten. Denna anmärkning är fullt riktig och jag skulle ej framkommit med ovanstående förslag, om jag ej trott mig ha funnit en framkomlig väg även ur denna svårighet. Nämnden bör äga ännu en och en synnerligen viktig befogenhet, nämligen att *med den föreslagna träffa preliminärt avtal om hans löneförhållanden*. Man har ofta sagt, att man skulle vinna de dugligaste, om staten blott avsevärt höjde avlönin-

garna. Jag tror ej detta enbart är vägen. När det gäller att till en viss bestämd, svår post erhålla en för densamma alldeles speciellt kvalificerad och sällsynt begåvning och skicklighet är det ej endast lönen, utan många andra förhållanden, som medverka vid ett avgörande. Nekas kan ej, att allttjämt den höga och i samhället ansedda tjänsteställningen för här ifrågavarande ämbetsmän för mången har större lockelse än ett eller annat tiotusental kronor, för andra locka penningar mera, för ännu andra det vidare och större arbetsfältet m. m. Med de få poster det här gäller, kan det ej fränkommas, att fast lön ej bör finnas, utan *uppgörelse får göras från fall till fall och för en tid av högst fem år*. Man får lita på förtroendenämndens och statsrådets omdöme och goda vilja att ordna det på för staten fördelaktigaste sätt. En obestridd enastående förmåga kan betinga sig bättre villkor, en man, som blott är »den bäste, som står att få», får nöja sig med mindre. Även konjunkturna måste naturligen påverka överenskommelsen. En generaldirektör utsedd under haussen för ett par år sedan hade antagligen fått avlönas högre än en vald i dag.

Vid aftalstidens utlöpande bör nämnden ånyo pröva, om den anser sig vilja tillråda statsrådet att hos Kungl. Maj:t föreslå nytt avtal eller föreslå någon annan, och bör regeringen företaga en verklig, ej som hittills fallet varit endast formell prövning av ärendet.

Mången skulle säkert säga, att den främsta förmånen vid stats-tjänsten är dess säkerhet och att ingen duglig man vill gå in på ett engagement på endast exempelvis fem år. Härtill kan och bör svaras, att detta resonemang, då det gäller de affärsdrivande verken, är grundfalskt. För dem kunna och böra vi icke upprätthålla den faktiska oavsättligheten, så snart ej grovt tjänstefel begåtts, utan sträva till en nödig duglighetsfordran, om, i all synnerhet på de högre posterna, tjänstemännen skola lämnas orubbade. Ser man på den ställning en man med de kvalifikationer, som borde fordras hos en generaldirektör och chef för ett affärsdrivande verk, intar i ett enskilt företag, så är den minst lika lös eller lösare än den han kommer att intaga efter ovan angivna grunder. Duger han icke till att med någorlunda framgång sköta det bolags eller den affärs verksamhet, i vars spets han står, är han ganska snart borta, enligt vad den dagliga erfarenheten visar, således samma chans för odug-

ligheten, som det skulle bli i statens tjänst, om ett misstag beginges. Är han däremot en duglig man, kan han vara alldeles säker på, att han med uppräckta händer av staten återengageras femårsperiod efter femårsperiod. Staten har sannerligen ej så gott om framstående administratörer, att de i onödan köras bort.

En annan och svårare anmärkning framföres nog från dem, som bäst hålla på riksdagens bevillningsrätt, vilken de anse, att denna icke kan eller bör ens i ringa grad avhända sig och överlåta på Kungl. Maj:t. Jag vågar tro, att skall staten bedriva affärsverksamhet, och skall denna kunna tävla med den enskilda, och skall grundmeningen med densamma vara och förbli i verklig mening produktionsfrämjande, så måste riksdagen ock gå med på sådana former för sitt maktäga, att denna verksamhet kan på ett verkligt affärsmässigt sätt bedrivas.

Den nu föreslagna reformen kan icke med framgång genomföras, med mindre riksdagen medger Kungl. Maj:t rätt att för den tid avtalet gäller, förslagsvis högst fem år, träffa bindande avtal med utsedd generaldirektör för affärsdrivande verk om hans löneförmåner. Riksdagens makt och kontrollrätt bibehålles emellertid de facto, om den bestämmelsen träffas, att Kungl. Maj:t har att snarast möjligt för riksdagen anmäla det träffade avtalet. Ogillas detta av riksdagen, betyder detta, att nytt avtal på de anmälda avtalsvillkoren efter avtalstidens utgång icke får träffas, d. v. s. riksdagen har ogillat Kungl. Maj:ts förfarande.

På grund av vad jag ovan anförde får jag härmed föreslå,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av nya bestämmelser för tillsättande av generaldirektörer vid de affärsdrivande verken, varvid till ledning måtte tjäna ovan anförda förslag och synpunkter.

Stockholm den 18 januari 1921.

Gunnar Andersson.